

Алтынны 5 күнэ — Уччуутал күнэ

Уважаемые педагоги, ветераны педагогического труда, работники сферы образования Республики Саха (Якутия)!

От имени руководства Республики Саха (Якутия) и от себя лично сердечно поздравляю вас с профессиональным праздником — Днем учителя!

День учителя — это поистине народный праздник, ведь у каждого из нас в жизни есть свой Учитель с большой буквы, который не только дал новые знания, но и открыл дорогу в большую жизнь, привил лучшие качества человека и гражданина. В этот праздничный день все мы искренне благодарим и поздравляем своих любимых педагогов!

У нас в Якутии учительство всегда пользовалось особым уважением, олицетворяя во все времена стремление ко всему новому, передовому. Сегодня в нашей республике работают тысячи замечательных педагогов — молодых и заслуженных, верных своей благородной профессии. Все они продолжают лучшие традиции образования Якутии, своим подвижничеством определяя ее будущее.

На предстоящее пятилетие республика ставит перед собой высокие цели — войти в число 15 лучших регионов России по качеству образования, обеспечить доступность самых современных знаний детям во всех уголках нашей необъятной Якутии. Для достижения этих целей мы, прежде всего, должны создавать лучшие условия для работы и профессионального роста педагогов, поддерживать их инициативы и начинания.

начинания.

Сегодня на всех уровнях принимаются меры государственной поддержки педагогов. Решением Президента России Владимира Владимировича Путина в регионах Дальнего Востока будут увеличены в два раза выплаты педагогам по программе «Земский учитель». В нашей республике начнет действовать проект «Учитель Арктики», направленный на обеспечение жильем педагогических работников в Арктической зоне, на поддержку молодых педагогов, впервые устраивающихся на работу в образовательные организации в арктических улусах республики.

Бывая в районах и городах республики, я вижу заинтересованность педагогического сообщества в перестройке системы образования, стремление брать на себя ответственность за его качество. Эти задачи мы будем решать вместе, в консолидации всего общества, всех, кто заинтересован в высоком качестве образования, а значит, в развитии и процветании нашей республики!

Желаю всем учителям, ветеранам педагогического труда Якутии счастья, здоровья, успехов во всех начинаниях, семейного благополучия и процветания!

Айсен НИКОЛАЕВ,
Глава Республики Саха (Якутия).

Ытыктабыллаах Чурапчы улуунун үөрэбин эйгэтин үлэһиттэрэ уонна педагогическай үлэ бэтэрээннэрэ!

Эһигини идэлээх бырааһынньыккытын — Уччуутал күнүнэн итиитик-истинник улуус дьаһалтатын, дьокутааттарын, дьонун-сэргэтин аатыттан эбэрдэлиибит! Судаарыстыбабыт бүгүҥҥү күнэ туруоруммут сүҥкэн соруктарыттан биир сүрүннэрэ — үөрэхтээһин эйгэтин саҥа тиһиликкэ таһааран сайыннарыы. Маныаха, анаардас үөрэбинэн эрэ мунурдаммакка, оҕону олох сатабылыгар уһуйуу, билиитин үрдэтиигэ уччуутал оруола сүҥкэн.

Биһиги илпит, үөрэпит выпускниктарбыт дойду патриота буола, кизн билиитинэн-көрүүтүнэн, дйрин толкуйунан атын дойду ааттаахтарын кытта тэннэ күрөстэһэр, тусла култууралаах дьону кытта биир тылы булан үлэлиир, тус санаатын тиэрдэр, аныгы саҥа ньымалары толору баһылаан туһанар киһи буола үүнүөх, сайдыах тустаахтар. Маныаха, уччуутал аата үрдүктүк тутуллан, бу дьыала ситиһэллэригэр бүттүүн норуотунан үлэлиэх кэриннээхпит.

Өссө төгүл Уччуутал күнүнэн итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Өссө да улууспут туһугар үлэлиэбин-хамсыабын, айа-тута туруобун диэн ынырабыт! Бука барыгытыгар чагизн дорусбууйаны, дьиз кэргэннит этэннэ буоларыгар баҕарабыт!

Алексей НОГОВИЦЫН,
Чурапчы улуунун баһылыгын э.т.
Афанасий ЗАХАРОВ,
улуус дьокутааттарын Сэбиэтин
бэрэссэдээтэлэ.

Тыа хаһаайыстыбата

СИТИҤИЛЭЭХТИК КЫТЫННЫБЫТ

Балабан ыйын 28—29 күннэригэр Дьокуускайга Комсомольскай болуоссакка сыллата буолар „Ас-үөл—2019“ тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйаларын быыстапкага буолла. Итиннэ 24 улуустан 150-тан тахса хаһаайыстыба, 40 агрооскуола, куораттар тэрилтэлэрэ кыттыыны ыллылар. Чурапчы улууттан „Чурапчы“ ТХПК, бааһынай, чааһынай хаһаайыстыбалар, агрооскуолалар, бэтэринээринэй управление бородууксуйалара туруорулуннулар. Быыстапкага кыттыы түмүгүн улуустаабы тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начаалынньыга Анна Захарова билиһиннэрэр:

—Быйыл быыстапкага кыттааччы былырыннытаабыр элбэх. Сыллата кыттааччы ахсаана эбиллэн, бородууксуйа көрүнэ элбээн иһэр. Өссө, киһи бэлиэтии көрөрө, астарын-үөллэрин көрдөрүүлэрэ, ол эбэтэр рекламалааһыннара, интэриэһиргэтэр өрүттэрэ тупсан иһэр. Улуустар, хаһаайыстыбалар, бириддиэлэн да дьон бородууксуйаларын туруорар былаһааккаларын (павильоннарын) кизгэтиилэрэ, астарын-үөллэрин тупсаҕайдык көрдөрүүлэрэ, бэйэлэрэ таннан-симэнэн, туттан-хаптан туруулар кэрэхсэтэр. Быыстапканы үөрүүлээхтик аһыыга Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Денис Белозеров, Тыа хаһаайыстыбатын министирэ Александр Атласов кыттыыны ыллылар, эбэрдэ тылы эттилэр. Биһиги улууспут бу быыстапкага бары

хайыскаларга (бөлөхтөрүнэн араарыыга) ситиһилээхтик кытынна. Ол курдук, агрооскуолалары көрүү түмүгэр Төлөй оскуолата бастаах мизэстэни ылла. Бааһынай хаһаайыстыбаларга Алабар нэһилиэгиттэн Екатерина, Гаврил Поповтар хаһаайыстыбалара иккис буолла. Чааһынай хаһаайыстыбалар куоталаһылыларыгар Хадаартан Сата, Иван Ноевтар бастаатылар. Хайахсыттан Ньургуйана, Николай Бандеровтар үһүс буоллулар. Ойуот аһын үүннэрэр хаһаайыстыбаларга Болугур нэһилиэгиттэн Данил Павлов иккис мизэстэни ылла. Уопсай түмүккэ Сунтаар улууһа бастаан, көһөрүллэ сылдьар Знамянан наҕараадаланна.

Тыа хаһаайыстыбатын управлениета бары кыттыбыт хаһаайыстыбаларга, тэрийсэн биһиргэ сылдыһыт нэһилиэк баһылыктарыгар, Чурапчы улуунун павильонун кизгэтиигэ көмөлөспүт, тэрийсибит култуура салаататын үлэһиттэригэр махтаһын биллэрэр.

Кэпсэттэ Алексей СЛЕПЦОВ.

Айсен Николаев принял участие в пленарном заседании Российской энергетической недели

Глава Якутии Айсен Николаев 2 октября принял участие в пленарном заседании III Международного форума «Российская энергетическая неделя», на котором выступил Президент России Владимир Путин.

Пленарное заседание РЭН стало одним из важнейших событий для руководителей ведущих мировых компаний и отраслевых объединений, министерств, ведомств, авторитетных специалистов и экспертов, словом, тех, кто задает контуры будущей глобальной энергетики.

Глава государства отметил, что в этом году Международный форум собрал рекордное количество участников – 10,5 тысяч представителей 200 крупнейших компаний из 80 стран мира.

Владимир Путин озвучил, что, по мнению экспертов, потребление

энергоресурсов в ближайшие годы будет расти, прежде всего, в странах Азиатско-Тихоокеанского региона, а также на традиционных рынках Европы. «Россия уже стала крупнейшим экспортером нефти в Китай. За последние 10 лет наши поставки нефти в эту страну увеличились в 4,5 раза, а нефтепродуктов – в два раза. К концу года планируем запустить газопровод «Сила Сибири». Он станет частью восточного маршрута, по которому в КНР будет поставляться российский газ», – сказал Президент.

Глава Якутии Айсен Николаев по итогам пленарного заседания с участием Президента страны Владимира Путина и Генерального секретаря ОПЕК Мохаммеда Баркиндю, отметил, что участники заседания обсудили ключевые вопросы поведения глобального рынка энергоресурсов,

начиная от углеводородов, заканчивая возобновляемыми и альтернативными источниками энергии. Отдельное внимание было уделено вопросам сохранения экологии, снижения негативного воздействия на окружающую среду, в том числе, связанной с развитием угольной промышленности.

По мнению Айсена Николаева, проведение Международного форума в России свидетельствует о том, что наша страна является глобальным игроком на мировом рынке энергоресурсов.

«Конечно же, вопросы, затронутые в ходе пленарного заседания форума, важны и для нашей республики. За последние годы Якутия становится важным для страны регионом с точки зрения энергоресурсов. Мы уже известны как угольный регион. Сегодня мы являемся одним из ведущих

регионов в нефтяной отрасли, а в скором времени станем одним из безусловных лидеров по газовой отрасли. Президент страны Владимир Владимирович Путин как раз говорил о строительстве и дальнейшем развитии газопровода «Сила Сибири», вопрос обсуждался и участниками форума. Безусловно, это всё открывает для нашей республики новые перспективы, в первую очередь, в части увеличения доходной части республиканского бюджета, развития транспортной, энергетической, социальной инфраструктуры, создания тысячи новых высокооплачиваемых рабочих мест для жителей нашей республики», – отметил Айсен Николаев.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

Улууска — бу күннэргэ

ДЕКАДА САБАЛАННА

Аан дойдутаабы аҕам саастаах дьон күнүнэн улууска сылын аайы ыытыллар декада быйыл алтынньы 1 күнүттэн 10 күнүгэр диэри буолуоҕа. Декада чэрчитинэн улууска туох өрүттээх дьаһаллар ыытылларларын туһунан улуустаабы бэтэрээннэр Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэллэр Матрена Матвееваны көрсөн ыйытталастым.

Уон күн устата нэһилиэктэринэн араас тэрээһиннэр ыытыллыахтара. Ол курдук, улуустаабы балыыһаҕа, социальной, пенсионнай салалталарга аһаҕас аан күннэрэ буолуохтара, оскуолаларга, түөлбөлөргө, тэрилтэлэргэ араас тизмэлэргэ көрсүһүүлэр тэриллээхтэрэ. Социальной харапта көрүүтүгэр-истиитигэр сылдыааччыларга, кырдыаҕастарга дьылларга тийэн туһааннаах көмөлөр оҥоруллуохтара уо.д.а. дьаһаллары быһааныыбыт. Аастыт сылларга нэһилиэктэргэ дэлэгээсийэлэри ыныран, бырааһыннык тэрийэр этибит. Быйыл үп-харчы кырыымчык буолан, нэһилиэктэргэ киирбэттэр – онно туспа тэрийээхтэрэ.

Быйыл улууспутугар хаһаанньытааҕар да элбэх ыал кыһыл көмүс сыбаайбаларын бэлэтээтэ. Онон 10 ыалы алтынньы 1 күнүгэр ыытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээҕи бэтэрээннэр уонна пенсионердар үөрүүлээх тэрээһиннэригэр кинилэри ыһтарга быһаарбыппыт. Ол курдук Чурапчыттан Семен, Евдокия Борисовтар, Семен, Валентина Пинигиннэр, Семен, Ульяна Морфоновтар, Хатылы нэһилиэгиттэн Дмитрий, Анна Чежебутовтар, Болтоно нэһилиэгиттэн

Семен, Елена Слепцовтар, Хайахсыттан Иван, Маргарита Филипповтар, Чыаппараттан Федот, Татьяна Гоголевтар уонна ыал буолбуттара 55 сылын бэлэтээбит Спартак, Лидия Слепцовтар кыттыыны ыллылар. Оттон Чакыртан Николай, Агафья Филипповтар, Чурапчыттан Николай, Феаронья Оконешниковтар доруобуйаларын туругунан кыайан барбатылар.

Дьоккуускай куоракка ыытыллыбыт тэрээһиннэ Ил Түмэн, социальной министриэстибэ, пенсионнай салалта уо.д.а. туһааннаах тэрилтэ салайааччыларга, бэрэстэбиитэллэргэ уонна өрөспүүбүлүкэтээҕи бэтэрээннэр Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлэ Вильям Иванов эбэрдэ тыллара эппиттэрэ. Ол кэнниттэн

наҕараадалааһын, итиэннэ саха эстрадаҥы ырыаһытара кыттылаах улахан кэнсиэрт буолбута. Сыһыалан бизэригэр улууспут биир бастын оһуохайдыта Семен Морфонов өрө көтөбүллүүлээх оһуохайы таһаарбыта.

Маны таһынан алтынньы 2 күнүгэр Болтоно нэһилиэгэр Аҕа дойдуга Улуу сэриитин кыттыылаахтарыгар уонна Көһөрүлүүгэ барбыт биир дойдубаахтарыгыгар аһаан пааматыннык аһылынна.

Онон аҕам саастаах дьоммутугар болҕомто ууруллан, кинилэргэ анаммыт декада устата араас көрүн өгөлөрү, көмөлөрү оҥоруу, үөрүүлээх дьаһаллар ыытыллыахтара. Улууспут ытык кырдыаҕастара, тыыл, үлэ бэтэрээннэрэ Оҕолоргут, сиэнэригит тапталларыгар уйдаран, өссө да чэгиэнник, этэннэ олорун.

Марфа ПЕТРОВА.

УЛУУС САЙДЫЫТЫГАР-СИТИМНЭЭХ ҮЛЭ

Бу күннэргэ улуус баһылыгын социальнай уонна бэйэни салайыныы болпуруостарыгар солбуйааччы Николай Иннокентьевич Аммосовы кытары көрсөн, кини быйылгы үлэтин-хамнаһын туһунан кэпсэттим. Ол курдук, Николай Иннокентьевич бу дуоһунаһыгар үлэлээбитэ 1,5 сыл буолла. Кини үөрэхтээһин, култуура, доруобуйа харыстабылын, улуустар, көрдөрөр-иһитиннэрэр эйгэни, улуус нэһиликтэринэн опохтоох бэйэни салайыныны, улуустаабы дьарыктаах буолуу киинин уонна улуустаабы социальнай салалтаны кытары ыкса ситимнээхтик үлэтир. Маны таһынан саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларын хамыһыһыатын бэрэссэдээтэлэ буолан, полицияны кытары оҕолор бэрэздэктэрин контуруоллааһыны сүрүннээр. Итини тэнэ военкомат хамыһыһыатын бэрэссэдээтэлинэн буолар.

Николай Иннокентьевич быйыл ытыллыбыт үлэлэр түмүктэрин кылгастык билиһиннэрдэ:

УЛУУС ДЬАҔАЛТАТЫН
СОЦИАЛЬНАЙ САЛАЛТАТА

Былырыын улуус дьаһалтатыгар социальнай блок тэриллэбитэ. Манна начаалынньыгынан Мария Заболоцкая үлэтир. Кини уопастыбаннай түмсүүлэри, улуус ыччатын, бэтэрээннэр сэбиэттэрин, дьиз кэргэн болпуруостарын кытары үлэлээр.

ОПТИМИЗАЦИЯ

Быйыл оптимизацияны тохтотууга элбэх үлэ ытыллына. Хамыһыһа бэрэссэдээтэлэ Алексей Егоров туһуламмыт үлэлэри илээн-сабалаан ытар. Ол курдук, улуус тэрилтэлэргэ, чуоллаан үөрэхтээһингэ, култуураҕа үлэтир мээстэтин аһыһыатын буолбата. Холбоһор, аһыһах үөрэнээччилэрдээх кыра оҕуолларбыт кылаастарын саппарбатыбыт. Бу — улахан ситиһи.

УСПОРТ

Амма улууһугар ытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээби тыа сириг ыспартыбынай оонньууларыгар бэлэмнээн улахан үлэни-хамнаһы тэрийбиппит, элбэхтик субалэспиппит. Ону барытын улуустар салалтатын начаалынньыга Иван Оконешников салайбыта. Манна улуустар тэрилтэлэрэ күөскэ үлэлэспиттэрэ.

ДОРУОБУЙА ХАРЫСТАБЫЛА

Аһыс ый түмүгүнэн улууска 181 оҕо төрөөтө. Былырыынныгыттан 25 оҕон аһыһах Естественный прирост) 5,1 тэннэстэ. Быйыл күһүн кылаабынай бырааһынан Артем Михайлович Ксенофонтов ананан үлэтин сабалаата. Эдэр киһиэхэ үлэтигэр ситиһиллэри баһарабын.

ҮӨРЭХТЭЭҺИН

Үөрэх салалтатыгар эмиз уларыйыһалар табыстылар. Ол курдук, улуустаабы үөрэх салалтатын начаалынньыгынан Юрий Павлович Посельский ананан Кини оннугар, С.К. Макаров аатынан Чурапчытаабы гимназия дириэктэринэн байыбыт уолбут. Болтоно нэһиликтэтин төрүттээх Юрий Михайлович Слепцов ананан, үлэтин эмиз сабалаата. Чурапчы улууһугар барыта 24 улууаан, 26 оҕуола, 4 эбии

үөрэхтээһин тэрилтэтэ үлэтир. Быйыл кини өрүттээх үлэ-хамнас ытыллына. Улуус үрдүнэн 19 улуустаабы сайынны лаабырга 1255 оҕо сынньанна. Маны таһынан 18 күнүскү оҕо былаһааккаларыгар 680 оҕо сырытта. Итини тэнэ 443 оҕо үлэлээтэ, өрөспүүбүлүкэ лаабырдарыгар уонна тас дойдуларга сынньанналар. Улуус үрдүнэн быйылгы үөрэх дьылыгар 3935 оҕо үөрэнэр. Олортон 418 оҕо маннайгы кылааска, 247 оҕо 11-с кылааска киридилэр.

Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин ыйааһар олобуран, национальной бырайыактарга үлэлэри ытыбыт. Ол курдук, аһыһах хонуктаарыта Мугудайдаабы уонна Чурапчытаабы орто оҕуолларга «Точка роста» диэн аныгылы кииннэр үлэһэ киридилэр. Манньк киин 2024 сылга дизри 9 нэһиликтэ аһыллыахтаах.

СААСТАРЫН СИТЭ ИЛИК ОҒОЛОР ДЬЫАЛАЛАРЫН ХАМЫҔЫҔЫАТА

16 киһилээх улуустаабы хамыһыһа ый аайы мустан, оҕолор буруйдарын көрөбүт. Бэрэссэдээтэли солбуйааччы— Марианна Антипина. Оҕолор араас хабааннаах сокуоннары кэһини онороллор. Ону көрүүгэ полиция үлэһиттэрин кытары биһргэ түмсүүлээхтик үлэһиби. Учуска тулар оҕо былырыынныгыттан аһыһаата, ол эрэри оҕолор арыгы иһиллэрэ уонна уорууну онорууларга үрдээтэ. Онно сөптөөх мизрэлэри ылан, үлэ-хамнас ытылла тулар.

СОЦИАЛЬНАЙ САЛАЛТА

Лидия Тосукаева салайааччылаах салалта сэттэ судаарыстыбаннай бырагырааманан үлэтир. Ол курдук, кырдыабаастарга кыһамны, дьиз кэргэн балиитиктэ, нэһилиэнньэ кыаммат аранатыгар өйөбүт, доруобуйаларын хааччахтаах дьонно мэхэйэ суох эйгэ, үлэ харыстабылын курдук араас социальнай өрүттээх киэн хайыскалаах үлэлэр киридилэр. Билигин туругунан салалта үрдүнэн 10477 киһи учуокка тулар. Итинтэн араас көрүүнээх чэлчэтинни туһанааччы 7465 киһи. 4 Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылаахтарын ордосболоро, 2 бойобуой дьайыһыларган өлбүт бэтэрээннэр дьиз кэргэттэрэ, 43 бойобуой дьайыһылар кыттыылаахтара, 1343 доруобуйатынан хааччахтаах киһи (итинтэн оҕо- 165), 135 тыыл бэтэрээнэ, 3236 үлэ бэтэрээнэ, 114 Чурапчы көһөрүүгүн кыттыылаабы, 2 балиитиэкскэй репрессияга түбэспит киһи, 1 МАЯК полигонугар радиационнай тэптэрини туораты кыттыылаабы, 44 бочуоттаах донор, 451 киһи биһр бириэмэлээх матырыяалынай көмөнү ылааччы учууталар тулар. Ону таһынан оҕо пособиетин 3012 киһи ылар.

Кыаммат ыал гаас ситимигэр холбоноругар көмө көрүллэр. Ол курдук, 111 дьиз кэргэн уолсайа 10-тан тахса мөлүүөн суумалаах көмөнү туһанна. Оттон чааһынай дьиз киһи иттиһигэ холбоноругар 39 киһи барыта 1960000 солкуобай суумалаах үбү ылла. 10 үлэ бэтэрээнэ чэлчэтиллээх путевкалар өрөспүүбүлүкэтээби профиланкторийдарга эмтэннилэр, сынньанналар. Маны таһынан 5 тыыл бэтэрээнэ, 11 үлэ бэтэрээнэ хантараагынан сынньанна.

Компенсация 70 %-на 2 тыыл бэтэрээнигэр, 2 үлэ бэтэрээнигэр, 1 сэрри оҕотугар бэрилиннэ.

ДЬАРЫКТААХ БУОЛУУ КИИНЭ

Быйыл улууска бэйэлэригэр барсар үлэни көрдүүргэ уолсайа 430 киһи көмөнү көрдөөтө. Олортон 365 киһи — үлэтэ суох. Билигин туругунан, 430 киһиттан 116 киһи үлэһэ киридэ. Маннааха 34 киһи быстах кэмнээх, 82 опохтоох үлэһэ үлэһиллэр.

Дьон үлэ булуутугар элбэх үлэ ытыллына. Ол курдук, бырамыысыланнас тэрилтэлэригэр наадалаах үлэһиттэри буларга Дьарыктаах буолуу киинин кытары улуус, нэһилиэк дьаһалталаара быыстапканы тэрийбиппит. Бу быыстапкаҕа барыта 86 киһи сылдьан, үлэлэри билистэ. Олортон 9 киһи үлэ булла. Маны таһынан опохтоохторго кылгас кэмнээх куурустар тэриллэллэр. Билигин 78 үлэ көрдөнөр киһи «Машинист бульдозера», «Водитель погрузчика», «Визажист», «Портной», «Слесарь по ремонту газового оборудования» уо.д.а. идэлэргэ үөрэнэр.

Дьарыктаах буолуу киинэ 4 профессиональной үөрэхтээһин тэрилтэлэрин кытары дусгабардаһан ситиһилээхтик үлэтир.

Быйыл 10 киһи бэйэ дьыалатын арынарыгар субсидия бэрилиннэ.

КУЛТУУРА

Култуура салалтатын салайааччытынан Дмитрий Попов таһаарылаахтык үлэтир. Улуус үрдүнэн 23 култуура тэрилтэтэ баар.

Култуура тэрилтэлэрин сылыннан дьон сынньалаһын тэрийи, нэһилиэнньэни духуобунас өттүнэн сайыннарыы буолар. Бу чэрчитинэн араас хайыскалаах үлэ ытыллар. Быйылгы улахан тэрээһиммитинэн, Тайахсыт нэһилигэр олонхоһут И.Г. Тимофеев-Теплоухов төрөөбүтэ 150 сылыгар аналлаах өрөспүүбүлүкэтээби ыһаах буолар. Маны таһынан Болтоно нэһилигэр саха биллиилээх суруйааччыта Г.И. Макаров — Дьуон Дьанылы төрөөбүтэ 105, саха биллиилээх суруйааччыта В.В. Яковлев төрөөбүтэ 85 сылларыгар, саха норуодунай суруйааччыта С.А. Попов — Сэмэн Тумат 75 сааһыгар аһаммыт ыһаах үрдүк таһымнаахтык ытыллыбыта.

Норуот айымнытын сайыннарыыга нэһилиэнньэ ананан араас хайыскалаах түмсүүлэр, куруһуоктар үлэһиллэр. Айымнылаах (творческий) кэлэктиптэрбит быйыл куонкурустарга, бэстибээллэргэ ситиһилээхтик кытыннар. Ол курдук, Сочи куоракка Иван Бушков режиссердаах Чурапчытаабы П.М. Решетников аатынан норуодунай тыйаатыр Бүтүн Арасыйытаабы бэстибээлгэ Гран-при хаһаайынынан, Алаһар нэһилигэни аһсаамбыла Болгарияҕа ытыллыбыт аан дойдутаабы бэстибээлгэ мунутуур кыайылаабынан буолбуттара.

Нэһилиэк түмсүүлээх, биһр сомоҕо буоларыгар араас бэстибээллэри тэрийэбит. Үгэскэ кубулуйан, сылын аайы ытыллар «Айхаллан, Чурапчы!» улуустаабы уус-уран көрүү бэстибээлгэ дьон-сэргэ киэн сэнээриитин ылар. Быйыл итиннэ уолсайа 6500 тыһыынча хэринэ киһи кыттыыны ылла.

Маны таһынан пааматынньыктары харыстааһынга улахан үлэ ытыллыла тулар. Улуусүрдүнэн 131 пааматынньык баарыттан, билигин туругунан, 61-рэ регистрациялаах. Бу эбийиэктэри көрүүгэ-истигэ Валерий Герасимов үлэлээр. Бэйэлэрин култуурунай нэһилиэстибэ эбийиэктэрин көрүүгэ харайыһа улуус үрдүнэн соботох Арыылаах нэһилигэргэ эрэ ылан оҕолор Улуу Кыайыы 75 сылын көрсө Кыайыы пааматынньыктарын өрөмүөннүүргэ, Аҕа дойду Улуу сэриитин, Көһөрүллүү кыттыылаахтарын үйэтитиһигэ аналлаах дьаһаллар ытыллыахтара.

МУСУОЙ, БИБИЛЭТИЭКЭ

А.А. Саввин аатынан устуоруйа уонна этнография мусуойун Юрий Топстоухов таһаарылаахтык үлэлээр. Мусуой Хатылытаабы филиалын Марфа Чичигинарова салайар. Көһөрүллүү мусуойугар Чурапчы улууһугар кэбик ыалдьыттарытын Чурапчы устуоруйатын, Көһөрүллүү ыар кэмнэрин билиһиннэрэри сырытыннара сатыыбыт. Хатылыга тэриллэбит мусуой өссө да инникитин кэнээн иһэригэр, үгүс ыччаты үөрэтэригэр баһарабын.

Улуус 19 бибилэтиэкэтэ киинэммит ситимнэ холбоһон үлэтир, ол иһигэр 11 модельнай бибилэтиэкэ баар. Сылга ортотунан 14 тыһыынчаттан тахса ааһааччы хабыллар. 336 тыһыынчаттан тахса киһигэ уларсыллар уонна 126 тыһыынча хэринэ бибилэтиэкэҕэ сылдьыы буолар. 9 ый түмүгүнэн сүрүн былааннар туолан иһэллэр.

Сыл аайы үгэс буолбут олус үчүгэй тэрээһиннэри ыыталлар. Ордук бэлиэтиэхпин баһарабын, улуус коллекционердарын түмөн, көрсүһүүлэри тэрийэллэр. Маны таһынан саас сибээһи бырааһынньыгын тэрийсэн ыыталлар.

Билигин улуустаабы бибилэтиэкэ дьизтэ-уота эргээн, үлэтир усулуобуйа мөлхөх. Оһон сана дьиз туһуларыгар үлэни-хамнаһы ыыта сылдьабыт.

ТҮМҮК

Быйыл биһр дойдулаахпыт, СӨ бастагы Ил Дархана Егор Афанасьевич Борисов 85 сааһын көрсө араас өрөспүүбүлүкэтээби, улуустаабы дьаһаллар ытылла туларлар. Ол курдук, атырдыах ыйыгар Егор Афанасьевичи чизээтэн улуустаабы «Кыдаала оонньууларын» өрөспүүбүлүкэтээби «Село-территория возможностей» кэмпириэнсийэни тэрийэн ыыппытыт. Манна 24 улуус кыттыыны ылбыта.

Бу күһүн научнай-практической кэмпириэнсийэлэр, Чурапчытаабы техникэскэй колледжка өрөспүүбүлүкэтээби сыбаарсыктар куонкурустарга, улуустаабы гимназия тэрийиитинэн оҕолорго «Хакатон» күрэһэ уо.д.а. дьаһаллар буолуохтаахтар.

Егор Афанасьевич үлэтир кэмигэр, ыппыт балиитиктигэр олобуран, нэһилиэктэр тас көстүүлэрэ лаппа туһуста. Опохтоох көстүлээһини өйүүр бырагыраамалар, ОдьКХ хайысхатыгар араас өрүттээх үлэ-хамнас ытыллына. Итини таһынан улуус нэһилиэктэригэр оптоволокну ситимэ кириэн, докумуоннары электроннай көрүүгүнэн онорор кыах үөскээтэ.

Учууталлар күннэринэн Кырдыабаастар декадалара сабаламмытынан, барыгытын истинник эбэрдэлибин! Чэһизн-чэбдик доруобуйаны, дьиз кэргэн-иһитигэр иллээх-эйэлээх олоһу, сырдык санаа кынаттанан, уһуннук этэннэ опороругутугар баһарабын!

Марфа ПЕТРОВА.

Төрөөбүт соруугум

Билии төрдүн барытын биэрбит сирим баар – Чурапчы

Чурапчы улуунун үөрэбин салалтатын «Сана олох» хаһыакка анал сыһыарыыта

Салайааччы колонката

Бу күннүргэ өрөспүүбүлүкэбигэр С.Н. Донской-II аатынан Үөрэби сайыннарар уонна идэ таһымын үрдэтэр үнүстүүт методическай үлэтин 80 сыллаах үбүлүөйэ кизиник бэлэтигэр, 1939 сылтан тэриллэн, үнүстүүт бу сыллар тухары Саха сириг үөрэхтээһинэ сайдарыгар сана сүүрээһини киллэригэ педагогтар маастарыстыбалара үрдүүрүгэр дириг ис хоһоонноох үлэни ыттан кэллэ. Научнай-методическай, инновационнай үлэни илээн-сабаллаан, бары оройуоннарга ситимнээх биригэ үлэлэһини тэрээһиннээхтик ыттар.

Бу үөрүүлээх бэлэ күнүнэн Чурапчы улуунун үөрэбин үлэһиттэрин, педагогическай уопастыбаннаһын ааттарыттан эбэрдэ этилинэ, улууспут оскуолаларын салайааччыларын эр дьон хора ырыанан эбэрдэлэтэ. Бу дьаһаллар чэрчилэринэн бэтэрээннэригэр Е.Н. Ермолаева, Г.Н. Дьячкова СӨ Үөрэххэ уонна наукага министриин В.А. Егорову кытта көрсүүгүгэ кытыннылар. Екатерина Николаевнага үнүстүүт дириэктэрэ Галина Ивановна Алексеева «Методист Якутии» бэлэни туттарда. Маны тэнэ «Салайы практиккаларын марафонугар» Чурапчы нэһилиэгин «Березка» уһуяана (сэб. Е.И. Егорова) «Управленческие решения на примере МБДОУ «ЦКР-д/с «Березка», «Мичил» уһуяана (сэб. М.Н. Яковлева) «Взаимодействие родительской общности и ДОО» маастар-кылааһынан кытыннылар.

Үөрэх дьылыгар ылыныллыбыт сорууттары олоххо киллэригэ бары ылсан үлэлииргитигэр ыгырабын.

Ю.П.ПОСЕЛЬСКАЯ,
үөрэх салалтатын
начаалынныгы.

Эбэрдэлиибит!

Учуутал күнүн бэлэтигэр дьоро түгэнинэн бары оскуола үлэһиттэрин, күндү бэтэрээннэригэр үөрэх салалтатын аатыттан итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Сана үөрэх дьылыгар – айымнылаах үлэһитинэн сана сайдыы аартыктарын арыяан, үрдүк ситиһиһилэр, үтүө түмүктэр кэлэ турдуннар, дьыа кэргэннэригэр уйгулаах олох, дьолу-соргуну баһарабыт!

Балабан ыйын 24-25 күннэригэр СӨ Үөрэххэ уонна наукага министриистибэтин Үөрэх хаачыстыбатын кэтээн көрөр киинэ Чурапчы улуунун үөрэбин үлэһиттэригэр тахсан «Итоги ГИА-2019, проведение оценочных процедур – ориентир повышения качества образования» дьин тизмэбэ тэрээһини ытпта. Икки күннээх үлэ чэрчитинэн элбэх дьаһал ыгытылынна.

Ол курдук, 9 уонна 11 кылаас үөрэнээччилэригэр, учууталларга предметинэн консультациялары өрөспүүбүлүкэ таһымнаах экспертэр ыгытылар, судаарыстыбаннай экссэмэннэри ыгытыга салайааччыларга, туһааннаах үлэһиттэргэ субэлэри, сана ирдэбиллэри кэлсээтиллэр. 9,10,11 кылаастар төрөппүттэригэр муньах ыгытылынна. Бу муньааха сөп нэһилиэк оскуолаларын төрөппүттэрэ түргэн видеоконференц-сизээс нэнүө эмиз кыттыыны ыгытылар.

Иккис күн улуус дьаһалтатын аактабай саалатыгар кизн ыгырылаах пленарнай муньах ыгытылынна. Мана улуус дьаһалтатыттан баһылыгы социальнай бопуруостарга уонна ис бэлэтикэбэ солбуйааччы Николай Аммосов, нэһилиэк баһылыктара, оскуола дириэктэрдэрэ, учууталлар, психологтар, социальнай педагогтар,

Туһалаах тэрээһин ыгытылынна

төрөппүттэр кыттыыны ыгытылар.

Үөрэх хаачыстыбатын кэтээн көрөр киин дириэктэрэ Надежда Герасимова Попова, экссэмэннэри ыгытар эппиэттээх салайааччылар Т.А.И.С.Я. Николаевна Иванова, Изабелла Николаевна Шарина Чурапчы улуугугар үөрэх хаачыстыбатын бары өрүтүн ырытан, атын улуустары кытта тэннээн көрдөрдүлэр, туһалаах ыйылары онордулар, субэлэри биздидилэр. Муньах кыттылаахтары ыгытыларыгар хоруйдаатылар.

Дьокуускай куораттан кэлэн консультациялары ыгыпыт 18 №-дээх оскуола нууча тылын уонна литературатын учуутала Л.А. Захарова, 23 №-дээх оскуола обществознаниега учуутала П.И. Самсонова, классическай гимназия математикага учуутала С.Д. Ченчутова, 10 №-дээх орто оскуола

омук тылын учуутала У.С. Слепцова ошолор бэлэмнэрин, таһымнарын сыаналаан санааларын үлэлэһинилэр.

Түмүккэ киин дириэктэрэ Н.Г. Попова 10 киһилээх салайар бөлөхө Улуус дьаһалтатын, үөрэх салалтатын кытта төгүрүк остуолу ытпта, тэрээһин тула түмүктэри онордо. Улуус үөрэбин үлэһиттэрэ бу олус туһалаах сэмизээр үөрэх дьылын санатыгар ыгытыллыбыта көдүүстээбэр эрэнэн туран, кэлбит дэлгээссийбэ махтаннылар.

Прасковья ПОСЕЛЬСКАЯ,
үөрэх салалтатын БКЗ-ни
ыгытыга эппиэттээх үлэһитэ.

Төлөй оскуолата – Саха сириг бастын агрооскуолата

Тыа хаһаайыстыбатын министриистибэтин тэрийиитинэн сыллата ыгытыллар өрөспүүбүлүкэтээбэ «Ас-үөл-2019» быыстапка-дьаарбанка балабан ыйын 28-29 күннэригэр ыгытылынна.

Икки күн устата өрөспүүбүлүкэ 24 улуугуттан тэрээһиннээх уонна кэтэх хаһаайыстыбалар, эдэр фермердэр, тыа хаһаайыстыбатын кэлэрэтииптэрэ, агрооскуолалар сыллаабы үлэлэрин-хамнастарын билиһиннэрдилэр.

Бу тэрээһиннэ Төлөй орто оскуолатын (сал. А.И.Александров) тупсаһай түһүлгэтэ үгүс дьон сэнээриитин ылла. Матрена Иннокентьевна Аммосова уонна Егор Самсонович Сивцев салайытынан, Төлөй орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ үүт сыатын, кэринин уонна өлгөмүн быһаарарга аһаммыт «Үүт электроннай суота» бырайыактара бастыһынан ааттанан, агрооскуолалар икки ардыларыгар 1-кы мизтэни ылары ситистилэр.

Маны тэнэ учуутал кэллээһиннэригэр дьыа кэргэттэрэ Хадаартан Ноевтар, Хайахсыттан Бандеровтар ситиһиһилээхтик кытыннылар.

Быыстапка-дьаарбанка кыайылаахтарыгар – Төлөй орто оскуолатын кэлэктиибигэр, Ноевтар уонна Бандеровтар дьыа кэргэттэригэр эбэрдэ бастыһын аһыбыт!

Алексей ФИЛИПОВ,
үөрэби тэрийэр отдел исписэлиһэ.

Иитээччи күнүгэр – кыайыы ерөгөйө

Балабан ыйын 30 күнүгэр СӨ 2 №-дээх Бырабыыталыстыба дьытин аактабай саалатыгар СӨ Иитээччи уонна уһуяан бары үлэһиттэрин күнүн бэлэтигэр. Бу үөрүүлээх күн Саха сириг бары мунукутарыттан оскуола иннинээбэ үөрэхтээһин үлэһиттэрэ ыгытыллан, үлэ бастыһынара чизтэнилэр. Тэрээһин СӨ Үөрэххэ уонна наукага министри В.А. Егоров эбэрдэтинэн сабаланна. Салгы өрөспүүбүлүкэтээбэ, Бүтүн Арассыйатаабы куонкурус кыайылаахтары эбэрдэлээтиллэр. Биһиги улуустан «Лучшие детские сады России» Арассыйатаабы куонкурус кыайылаабынан Чурапчы нэһилиэгин «Тулуккаан» уһуяана (сэб. Т.И. Ефремова), «Лучший сельский детский сад-2019» өрөспүүбүлүкэтээбэ куонкурус кыайылаабынан Хадаар нэһилиэгин «Мичил» уһуяана (сэб. А.А. Андросова), «Лучшие воспитатели России» 7-с Арассыйатаабы куонкурус 1-кы өрөспүүбүлүкэтээбэ түһүмэтин кыайылаабынан Чурапчы нэһилиэгин «Кыталык» уһуяанын иитээччигэ П.М. Игнатова тахсан, үөрүүбүтүн өссө үрдэттиллэр, кынагтаатылар сөптөөх суолу тутуһан үлэлиирбитин дакаастаатылар. Ситиһиһилээх уһуяаннарбытын өссө төгүл кыайыларынан эбэрдэлиибит, үлэбит өрүүтүн ситиһи аргыстаах, аһыстаах буоллун!

Маргарита ОКОНЕШНИКОВА,
үөрэх салалтатын обону итии уонна сайыннарыы отделын
начаалынныгы.

Дэгиттэр талааннаах педагог

Көһөрүүгэ анаммыт «Эргиллэм эйиэхэ, Чурапчым чаранга» ырыа тылларын, «Сырдыгы, кэрэни тэнигээр» кинигэ ааптара, 44 сыл оёону иитиигэ-үөрэтиигэ олобун анаабыт учуутал, биллиилээх тириэньер Николай Федорович Смирнов 1949 сыллаахха

тэрийсипитэ.

1978 с. Чурапчытыгар төнөн, Сылан сельсэбиэттэргэ бэрэссэдээтэлинэн үлэпээн иһэн, 1979 сыл күһүнүттэн 1982 сылга диэри, Кытаанаахха дириэктэри иитэр-үөрэтэр үлэсэ солбуйааччынан үлэпээбитэ. Ордук үлэпээн иитиигэ сүрүн болсомтогун уурбута. Оёо сайынныгэ сыннаалантын тэрийиигэ таһаарылаахтык үлэпээн, оройуонна, өрөспүүбүлүкэсэ биллибиттэрэ. Оскуола ССКП УоК, Саха АССР Министирдэрин Сэбиэтин Бочуотунай грамотатынан, С. Чепалов уонна С. Барашков ЫБЛКС КК Бочуот знагынан бэлиэтэммиттэрэ 1982 сылтан оскуолаа военругунан үлэпээн үгүс ситиһиллэммитэ. Уолаттара армияга үчүгэйдик сулууспалаан төрөппүттэригэр махтал суруктар кэлбиттэрэ. 2000–2002 сс. инновационнай үлэсэ

уонна буулдьанан ытыыга оёолору утумнаахтык дьарыктырыгар көрөбүт. Кини—саахымакка нэһилиэх, улуус чизин көмүскүүр бастагы разрядтаах ыспарсымыан. Сыннаалангатахсан баран ытыынан дьарыктаммыта 2013 сылтан Чурапчытаабы оёо ыспартыбынай оскуолатын Кытаанахтаабы филиалын тириэньеринэн ситиһилээхтик үлэлиир. Ытыыга анал тиирэ да суох буоллар, анаардас бэриниилээх, дьяныардаах үлэтинэн маастардары иитэн таһаарда. Ытыынан дьарыктаныыга тириэньер сүрүн ирдэбилэ – эрэсиими тутууу ыспарсымыаннар халбаннаабака ыталларын туһугар бэйэ ис туругун, уйулбатын хонтуруолланар дьобуру арыйарга дьулунар.

Николай Федорович оёолору салтын саатынан, бэстилиэтинэн ытыы классической олимпийской уонна национальной көрүннэригэр эрчийэр. Кини үөрэтэр-такайар оёолоруттан 8 оёо – Арасыйыа уонна СӨ успуордун маастардара Кима Решетникова, Дортукай Монгуш, Евдокия Ноева, Николай Миронов, Роман Аржаков, Валерий Яковлев, Уйускаан Захаров уо.д.а. Саха сириг хас да төгүлпээх чөмпүйүөнүнэн, призерунан буоллулар. Николай Миронов Арасыйыа сүүмэрдэммит хамаандатын састаабыгар иириэн, Чехияга буолбут күрэхтэтии кыйыылааба буолбута. Быйыл Уйускаан Захаров – Казань куоракка ытыллыгыт күрэхтэтии 3-с призера. 2018 с. хамаанданан күрэххэ бастаабыттара.

Николай Федорович кэлинни сылларга улуус хамаандатын «Манчаары ооньууларыгар», «СӨ норуоттарын ыспартакыйаадыгар» эрчийдэ.

РСФСР норуотун үөрэбириитин туйгуна, СӨ физическэй култуурага уонна успуорка туйгуна, Кытаанах нэһилиэтин Бочуоттаах олохтооёо Николай Смирнов «Смирниковтар педагогической династияларын» чилиэнэ. Оскуолатыгар профсоюз лидеринэн уһуннук үлэпээбитэ, уус-уран көрүү солбуллубат кыттыылааба. Үөрэх үлэһиттэрин ыспартакыйаадыгар үгүстүк улуус чизин көмүскээн кэллэ. Нэһилиэх дьонун-сэргэтин, кэллээхтэрин ортотугар дириг ытыктабылынан ахтыллар, бэйэтин ыллыктаах этиилэрин киллэрэр, санаатын үлэстэр. Кытаанаахха сана оскуола тутулларыгар ис сүрэхтээн баҕарар, бисэ оёолоох иллээх дьыа кэргэн аҕа баһылыга.

Мария АРТЕМЬЕВА, методическая отдел исписэлиинэ.

дириэктэри солбуйааччынан үлэлиир хэмигэр, кини көбүлээһининэн, илин эгээр ойуулуур-дьүһүннүүр хайысхалаах оскуолалар биригэ үлэлиир ситимнэрэ тэриллэбитэ. Нам педагогической коллеһын, Дьокуускайдаагы технология уонна дизайн коллеһын кытары биригэ үлэпээһиини сөбүлэн түһэрсиллибитэ. 2002 с. Кытаанах оскуолата өрөспүүбүлүкэсэ экспериментальной үлэтин көмүскээбитэ.

Николай Федорович хайа да үлэсэ эппизгинэстээхтик сыһыаннаһарын саахымакка

Эдэр урбаанныыттарга – «Эргизэн» бизнес оонньуу

Баһаҕан ыйын 26 күнүгэр Г.П. Башарин аатынан Сылан орто оскуолатыгар өрөспүүбүлүкэтээри «Эргизэн» бизнес оонньуу сүүмэрдиир түһүмэсэ ытылынна. Оонньууну тэрийээччилэринэн, илээччилэринэн-сабалааччыларынан өрөспүүбүлүкэтээри «Бизнес» союлсастыбаны төрүттээччи С.С. Посельская, СӨ Үөрэххэ уонна наукага министиэристибэтэ, «Сосновый бор» оёо сыннаһар уонна чэбдигирэр киинэ, «Российское движение школьников» өрөспүүбүлүкэтээри салаата, И.И. Фадеев аатынан Дьокуускайдаагы финансово-экономическэй колледж, СӨ Бизнес-инкубатора буолаллар.

Оонньуу бизнес-бырайыактары оноро үөрэтэр, урбаан эйгэтигэр уһуйар сыаллаах-соруктаах ытыллар. Барыта 7 хамаанда кытынна. И.Е. Федосеев-Доссо аатынан Дириг агрооскуолата, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолата, С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназията, Д.Г. Барашков аатынан Бахсы орто оскуолата (2 хамаанда), Г.П. Башарин аатынан Сылан орто оскуолата (2 хамаанда). Хамаанда иһигэр оёолор бары араас дуоһунастаахтар о.э. дириэктэр, менеджер, маркетолог, финансист, делопроизводитель, бары чолгу толорор эбээһинэстээхтэр. Бастагы түһүмэххэ хамаандаһалар «Бичик» хампаанньа сайдыытыгар оскуола өттүнэн салайыллар бизнес-бырайыагы онордулар. Иккис түһүмэххэ хампаанньа дириэктэрдэрэ талбыт тэрилтэлэрин инники былаанын, табаар көрүнүн, сайдар саҕахтарын кэспээтилэр, дьүүлүүр субэ иннигэр көмүскээтилэр. Үһүс түһүмэх «Холодные звонки», манна хамаанда менеджерэ атылаһааччыга эрийэн уонна сөптөөх сыһыаны олохтоон, табаарын баттарга дьулуһуохтаах. Оонньуу сэргэхтик уонна түргэн тэтимнээхтик ытылынна.

Оонньуу түмүгэр араас хатыламмыт, туһалаах, биллэни олох ирдээбиллэргэ эппизтиир бырайыактар оноруллан табыстылар. Оёолор ураты толкуйдаа (креативность), хамаанданан үлэсэ көхтөөхтөрө, кизни анаарар дьобурдара сөхтөрдө.

Түмүккэ, 1-кы миэстэ – гимназия, 2-с миэстэ – Бахсы, 3-с миэстэ – Дириг хамаандаһалара буоллулар. Кыайыылаахтартан уон оёо талыллан, тохсунньуга «Сосновый бор» оёону сыннаһар, чэбдигирдэр кииннэ өрөспүүбүлүкэ чулууларын кытта күөн көрсүөхтэрэ. Ситиһиллэри баҕарабыт!

Оксана ИГНАТЬЕВА,

оёону иити уонна сайыннарыы отделын исписэлиинэ.

Үлэсэ уһуйар иитээччи

Диригнээби «Ыллык» уһуйаан иитээччитэ Мария Николаевна Прядезникова уһуйаан саастаах оёону үлэпээн иитиигэ сүрүн болсомтогуну урантаһаарылаахтык үлэпээн кэллэ. Уһуйаан үлэтигэр аҕалары сыһынарар сыалтан анал бырайыагы оностон, аҕалары сүрүннээн түмэр. Онуоха аҕа оруогун үрдэтэр инниттан аҕа нэдиэлэсэ биридэ кэлэн, уолун баҕатын учуоттаан, тэһиэ дьарыктанар, сайынналар, уһаныы кистэпэнигэр, сатабылларыгар уһуйар. Үлэ үөрүйэхтэригэр үөрэммит оёо тулуурдаах, дьулуурдаах, инникигэ эрэллээх, ыарахаттартан толлубат буола улаатар.

Манна оёолор уһанар үнүстүрүмүөннэринэн тутта үөрэнэллэр, араас оноһуктары оноруу сатабылларыгар уһуйуллаллар. Уһуйаан таһыгар маһы, сибэккини, оёуруот аһын олордоллор, көрөллөр – харайаллар. Кыһынын оонньуур былаһааккаларын хаарын күрдьэргэ көмөлөһөллөр. Бу сүрүн

дьарыктарын таһынан оскуоланы кытта ыкса сибээстээхтик үлэлиллэр. Нэдиэлэсэ биридэ оскуола бизнес – инкубаторыгар улахан сүһүөх оёолорун кытта үлэ

үөрүйэхтэригэр аһаан дьарыктаналлар. Ол курдук, араас оноһуктары, оонньуурдары онорон, уһуйааннарын баазатын ханаталлар.

Ол үлэлэри баай уопуттаах иитээччи Мария Николаевна Прядезникова сүрүннүүр. Кини үлэтин уопутун түмэн, «Уһуйаан саастаах оёону үлэпээн иитиигэ аҕа оруола» диэн хомуурунньугу таһаартарбыта. Улуус иһинэн Диригнээби «Ыллык» уһуйаан баазатыгар ытыллыгыт «Бизнес 9ДС(КК)+3» уһуйуу сэминээригэр, Диригнээби И.Е. Федосеев – Доссо аатынан агрооскуола баазатыгар ытыллыгыт өрөспүүбүлүкэтээри агропрофилерованнай оскуолалар научнай-практической кэмпириэнсийэлэригэр үлэтин уопутун тарбаппыта, ситиһилээхтик кыттыбыта.

Аҕаларын кытта алтыһан улааппыт оёолор сүрдээх быһаарынылаах, бэйэлэригэр эрэллээх буола улааталлар, өттөн аҕалар оёону иитиигэ, уһуйаан үлэтин сэргээн, олус кыһаллан дьарыктанар, кыттыһар буоллулар.

Елена Васильевна ЛУКОВЦЕВА.

Сыһыарыыны бэлэмнээтилэр: Мария АРТЕМЬЕВА, Анна ЗАХАРОВА.

Устуруйа чахчыта

хамаандата өрүү ички буолуута.

Афанасий Кирикович устурот бу көрүнүн, оройуонугар эр буолбакка, өрөспүүбүлүкэ киэнник пропагандалаабыта 1966 сыллаахха Чурапчы хамаандатын бэйэтэ сапайан, атын сирдэргэ — Дьоккуускайга, Мииринэйгэ, Чернышевскайга, Сунтаарга, Ньурбага, Бүлүүгэ, Уһаа Бүлүүгэ уопут атастатыннара дьэн илдьэн күрэхтэһиннэрбитэ. Итинэн оройуон сүүмэрдэммит хамаандатыгар Алексан Дюбордуурап, Николай Федоров, Альбина Поиссеева, Клара Оконешикова уонна мин оонньуурбут. Төһөн иһэн Дьоккуускайга «Спартак» уопастыба сүүмэрдэммит хамаандатын кытары кириэспиттэ Чурапчыга эр буолбакка, өрөспүүбүлүкэ аан бастаан Москвадан тириэньэри кэспэтэн, Чурапчыга 10 хонукка бары оройуонунан бастын теннисчтэри ыһыран үөрэттэрибитэ. Ол иһинэ өрөспүүбүлүкэ тенниске бири да тириэньэр суоҕа, оһон тириэньэргэ бу бастаа үөрэнибит этэ. Уонча хонукка үөрэтэн-такайан барбыта. Чурапчытан өрөспүүбүлүкэ бастын тириэньэрдэрэ үүнэн тахсыбытара — үс быраатты Дюбордуураптар, Альбина Поиссеева, Петр Оконешикова, Николай Федоров, Герасим Платонов, Клара Оконешикова, Светлана Башарина, о. д. а. үгүс сыллар усталаарыгар «Урожай» уопастыбага Улук Илиннэ аҥаардасты Чурапчы хамаандата лидэр буолан кытара.

Бу ситиһилэри билгилэн Светлана Башарина илгит ыһааттара салгыыллар. Светлана Николаевна 1978 сылтан хамнаа суох уопастыбаннай тириэньэр быһыытынан дьарыктаабыта. 1992 сылтан хамнастаах тириэньэр быһыытынан үлэлээн, эрдэ бастаа разрядтаах аҕыйах буоллабына, билгилэн үрдүк кылаастаах маастардары үөрэтэн-иһэн талаарда. Бу — улахан ситиһи, уһун сыраппах үлэ түмүгэ буолар. Бу уустук устурот көрүнэр маастар норматын толоруу дьяныардаах, бэринилээх үлээн ситиһиллэр. Өрөспүүбүлүкэ бу улахан ситиһи сөптөөх сыанабылы ыһаа дьэн эрэнибит.

Светлана Николаевна иһтэн талаарбыт Ньургун Сабарайкин, Василий Румянцев ситиһилэрин батыһан, эдэр ыһаат өссө үрдүк ситиһилэри дабыһаа. Чурапчы улуунун устуротка аатын, өрөспүүбүлүкэ эр буолбакка, Улук Илиннэ тийэс өрөгөйдөөхтүк аатталлыт бэтэрээн теннисчтэрибит ааттара кыһыл көмүс буукубаҥа өрүү сурулла, ахтылла туруоҕа.

Любовь БАРАШКОВА,

улуус Бочуоттаах олохтооҕо, үлэ, устурот, комсомол, партия бэтэрээнэ.

ААСПЫТЫ АХТАН ААСТАХХА

дьону — Петр Петрович Оконешиков, Клара Алексеевна Оконешикова уонна миигин ыһыран улууспутугар чиэстэтиллэр ахтан-санаан махтал тылларын, эбэрдэлэрин улуус, нэһилиэк дьаһалталара, устурот управлениета бэтэрээннэр улуустаабы сөбүстүгэ тиэртиллэр. Бу тэрээһини иһлээн-сабалаан олус истинник тэрийбит устурот бэтэрээннэрин улуустаабы сөбүстүн бэрэссэдээтэлигэр, эмиэ теннисчт бастыгар Герасим Степанович Платоновка барса махталбытын тиэрдибит.

Устурот бу көрүнэ Чурапчыга хаһан, хайдах тэрээһин өрөспүүбүлүкэ, Улук Илиннэ туох ханнык ситиһилээх этэй дьэн эдэр ыһаатка ааспыты ахтан, кэспээн аһаарга бастаа теннисчтэри ааттарыттан устуруйаҥа кэрэһилиим.

Аан бастаан 1958 сыллаахха Афанасий Кирикович Софронов оройуонна «Урожай» ыспартыбынай уопастыба комитетин бэрэссэдээтэлинэн олорон устурот араас көрүннэрин, ол иһигэр остуол тенниһин сайыннарыыга үлэлэстэринэн барбыта. Ити сыл мин Чурапчы орто оскуолатын бүтэрэн, оскуолабар химия кабинетигар лаборантынан үлэли халбытым. Дьэ, онно очмотооҕу сөбөтөх кулуттут фойтэгар халпатын адарай остуолга халпатын лаппааһынан кыра мээчиги төттөрү таары иһи киһи охсоллорун киһнэ, кансиргэ кэлбит дьон бары сэргээн көрүү-истии бөҕө буолаллара. Биэр дойдутаахпыт Борис Тытыгынаев (ончолорго университеткэ тыа халыыстыбатын факультетыгар үөрэнэр этэ) уһун өрөбүллэригэр кэлэ сылдьан, оройуон прокурорун Аскольд Кулаковскай, Николай Никитин, о. д. а. теннискэ үөрэтэр эбит. Бу сана олус интэриһинэй оонньууну бары сэргээн,

уочаратынан кириэллэрэ. Бийигини, оскуола оҕолорун, чугаһалпат этилэр. Киһнэ, кансиргэ киридэхтэринэ, улахан кылаас уопаттара Сеня Прокопьев, Слава Дюбордуурап, Дима Павлов, о. д. а. кулуттан остуолу сүгэн адалан, оскуола көрдүрүтүр туруоран, киһнээнэ дьэри оонньоон үөрэммиттэ. Онтон сотору Афанасий Кирикович хас да остуолу промкомбинатка сакаастаан онторон, оскуолаҕа бири аналтыта. Оһон бэйэбит оонньуур остуолламмпыт Саас А. К. Софронов оройуонна күрэхтэһи тэрийэн, кыһылаахтар сүүмэрдэммит хамаандаҕа кирибэттэрэ. Оһон Слава Дюбордуурап, Семен Прокопьев, Кытаанахтан Егор Захаров, оскуолаттан Клара Собакина (Оконешикова) уонна мин буолан Афанасий Кирикович кэспэтэн, Дьоккуускайга табаарысты кэрсүһүлэргэ кириэн, Саха тыйаатырын, ИДМ уонна СГУ хамаандаларынын күрэхтэспиттэ. Итинэн аан бастаан үчүгэй остуолу, губкалаах ракеткалары көрөн сөбөн, умсугуйан аҕай кэлбиппит. Итинэн күрэхтэһи куураһыгар ыллара. Чурапчыбытыгар сана устурот саалатыгар быһастаа суох оонньуур буолбуттэ, баһаран туран дьарыктанарбыт.

1960 сыллаахха бары (ити бастаа хамаандаҕа) өрөспүүбүлүкэ үөрэтин кыһаларыгар үөрэнэ сылдьан күрэхтэһиһэр көрүстүбүт. Алдан куоракка өрөспүүбүлүкэ үөрэтин кыһаларын сүүмэрдэммит хамаандаларын күрэхтэһиһигэр Семен Прокопьев Алдан техникумуттан, Клара Собакина Бүлүү педучилищетыттан, Егор Захаров Мииринэй куораттан, мин СГУ хамаандаларыттан утарыта кириэспиттэ. Ити аан бастаан өрөспүүбүлүкэ таһымнаах кыттыбыт этэ. Дьэ, итинэн сабаламмыта — улууска эр буолбакка, өрөспүүбүлүкэ Чурапчы

Утүо холобур

Сизэммиттэн үөрдүм

Арааһа, балаһан ыйын иккис аһаарыттан 11 тыһ. кэригэ киһи олорор Чурапчыбыт селизэннэтин улахан, аһаат бөх таһар массыыната алдьанан, өрөмүөһү баран, үгүс бөх иһиттэрэ аһаар туолан, таһынан баран, алдьархайдаах ыһыллы-тобуллуу буолбутун бары билэ-көрө сырыттахпыт. Олору аны ыһтаран сабалаан, сылгы-ыһах, суор-тураах тырыта тыһтан сизэн, онуоха эбэн тыал ыһыта көрүүхтэн сүөргү, киһи кыбыстар дьаабыта буолан олорбуллу сиз ыһаатта.

Бийиги Ырыа Тумус ыаллара, бөхтүтүн тоҕор 2 илгит Г.Д. Ефимов хаһарын утары, сүрүн суол таһыгар турар. Олорбут туолан, таһынан барбытара балаһа буолла. Саатар, сыыр үрдүгэр аһаар сиргэ турар буолан, тыал ыһан сүрдэммиттэрэ. Ону баран ыһаастаабыт киһи дии санаабытым даһаны, ол күн куустуу баһайы тыаллаах буолан барбатабым.

Сарсыҥны күнүгэр поликлиникаҕа көрдөрөн баран, эбизт саһана сатыы кэлэн истэхпитинэ, сана алтека таһынаабы (ыһахтардаах хаартыскаҕа), эргэ «Ситим» маһаһын аһынаабы (хаартыскаҕа) уонна Комаров уулуссатыгар турар контейнердар бөхтөрө эмиэ туолан, ыһыллан аһай ыһааллара.

Оһон арай бэйэбит Ырыа Тумуспут иһиттэригэр кэлбитим. тута сытар бөхтөр барыта хомуллан, кыраабылланан, куулларга угуллан, чөмөхтөнө тураллар эбит. Соһуйдум арай ким хомуйбута буолуой дии санаатым. Оһон аллараа сыыр аһыгар, күөл кытылыгар биэр киһи улахан хара саппаан куулга бөх хомуйа сылдьарын көрөн, ким буоллаҕай дии билэ бардым. Арай чугалаабытым бэйэм сизим батас хомуйа сылдьар эбит. «Ким элгитэй?» — дьизиппэр, «бэйэм» диир. Кини ааводороһнай үнүстүтү бүтэрэн, саллааттаан кэлэн баран, иһиэ сылын урбаанньыт буолан, куорат таһынынан үлэлиир. Ити күн, балаһан ыйын 30-гар, эбизкэ дьэри иһтэриниһтэ (МТС) ситимэ быһтан, иһлэһийбиччэ хомуйбут эбит. Пааптыттан куул атыһалан олорго чүлүт.

Оһон көрөн-истэн, кырдык, үөс

санаатым. Мин уонна төрөттүтэрэ айылҕаны харыстыыр, сир-дойдуну киртиппат буолун дьэн таһаһыбыт мээһэс хаалбатах эбит дьэн санааттан. Таарыччы аһыннахха, мин бу түбүтэ туһунан сөбүлүү суоҕа дьэн сизэмэр эппэһэ эр суруйдум.

Мантан сизтэрэн эгэххэ, мин бу улууспут уонна өрөспүүбүлүкэ хаһааттарыгар айылҕаны харыстааһын туһунан элбэхтик суруйабын. Холобур, өрдөөбүтэ Чурапчытан тахсыыга Сыланыһыр суол кытылыгар сыалай массыына бөһүөхтүгүтү хаартыскаҕа түһэрэн, бу хаһаакка таһаарбытым. Ону ыһаастаабытара биһрдэ Эбизт ортотугар муус эрбээн ылбыт сирдэригэр саппааннаах бөхтөрүн бырахпыттарын туһунан эмиэ суруйбутум. Биэр сырыыга «Иһиһэр иһи кыһы иһэрэ» дьэн ыһааттаабыт сайын Бөтүрүөн куйаһын саһана, селизэннэбит хабыллар-хаба ортотугар, иһиһэр тротуар устун чөпчөк таһаастаах иһи кыһы иһэриһтэн биэр уһуна, «модель» курдук барахсан, утах испит быһыылкатын хайыһан да көрбөккө, туора быраһан кэбиспитин туһунан кэспээн-кэспээн суруйбутум.

Маны таһынан бэйэм сизим, батас балта Дайаана туһунан сыалай 4 кылгас ыһааттаабыт суруйбутум. Сорохтор өйдүүрүт буолуо. Маннайыта «Кэмпизт суута» дьэн этэ. Кыратыгар уһууһаанан илдьэ иһэн, «Аартык» маһаһынан килиэп атыһаластыт харчымы ордугар кэмпизт биэрбиттэриһтэн көрдөспүтүгэр, биһири сизэмэр биэрбитим. Ону кыһаһан-муһаһан, суугун арааран баран, сизбигэр уһаан кэбиспитэ. Оһуоха мин «Маладьыһа! Хаһан да сиргэ бөһү бырахпат буол. Уһаа халлаантан Айыһаар көрөн олороллор, Куһаһан кыһы дьизтэрэ» — дьэн эппитим. Оһон тротуар устун баран истэхпитинэ (хаар сана ууллубут этэ), араас бөх бөһө ыһылла сытара. Оһуоха сизим барахсан «Эһэ, бу куһаһан дьон быраһаллар буолбат дуо?» — дьэн чаһаарбыта Оһуоха мин. «Ээ, куһаһан дьон буолуомуна. Эн хаһан даһаны куһаһан дьону үтүктүбэт буол», — дьэн киксэрбитим.

Иһиэ ыһааттаабыт «Сизим сизбин бөһө» дьэн этэ. Оһон Дайаана кыра кылаастарга үөрэнэр эрдэһинэ, сарсыарда оскуолаҕа аһаарыгар, үтүлүгүн көрдөөн, сонун сизбин хасытым араас кэмпизт, сыбаачыка суута мунньулла сылдьар этилэр. Ону хайааһабым дии.

Уһуһум «Ыһаастаабыттар» дьэн. Бу 2013с. «Маннаары оонньуулар» чугаһахтарыгар дьэри Г.Д. Ефимов скаерэ ыһаастаамакка, бөх-сыһы бөһө буолбут этэ. Ону Дайаана чугас ыһаһын, биһиргэ үөрэнэр дьүүгэтин Маринаны кытта ким да этиһэ суох ыһаастаан кэбиспиттэрин туһунан этэ.

Төрдүс ыһааттаабыт «Санаата буолбатах» дьэн. Оһон Дайаана 8-ка үөрэнэ сылдьан, кыһын Мурун Тыһымпыйаттан Ырыа Тумуска күөлүнэн быһа кэлэн иһэн, күөл ортотугар куураһах быһыылка сытарын көрбүт. Ол кэһнэ «аһа сүрүн, тоҕо бу Эбэни киртиһэллэр» дьэн саныы-саныы аһа баран иһэн, санаата буолбакка, төһөн тийэн быһыылканы ыһан, дьизтэһэр таһааран бөх куулугар үкүтүн туһунан этэ.

Мин бу туһунан тоҕо суруйдум? Оһону аһаас кыратыттан айылҕаны таһыһарга, сир-иһтэһкэ, кэмпизт да суутун мээһэ бырахпат буоларга таһаһы улахан суолталааһын туһунан кэспээр. Ол кэһнэ «Куһа кыһыһа» дьэн кэспэммэр суруйбутум курдук оһону кыра эрдэһиттэн сиринэн сүүрэ сылдьар кутуйаһы, моһотойу, көтө сылдьар лыһы, тооллоор да аһыһаны мээһэ экиһтээн өлөрө сатаабат, кыра да бөһү сиргэ ыһа сылдьыбат оһоттон кэһэһин дьону убаастаабат, доһхун-бардам, буруйу онорор, мөлтөх киһи үһнүү суоҕа» дьизбитим.

Маннааха биһири өйдөөт. Мин маны бэйэбин, сизнэрбин биллэрэ, киһиргэһэ сатаан буолбакка, дьон-сэргэ, орду эдэр төрөттүгэр биллиһнэр, холобур ыһыһнар дьэн суруйабын.

Түмүгэр маннаагы этэбин. Бу суруйа олордохпуна (30.09.2019), саха тэлэһиһдэһиһтэн киһнэһнги тийэх сонуннарыгар Уус Алдан Бороһонугар

орусбуна биһизин курдук бөх тоҕор иһиттэрэ дэлби туолан, бөх бөһө ыһыллыбытын түөлбөлөрүнэн субуотунньуктаан, кыраабыллан хомуйа сылдьалларын көрдөрдүлэр, хайааһабыт.

Оһон бийиги, чурапчылар, кинилэри үтүктэрибит тоҕо таһыһылат? Холобур, ити мин сизим батас ким да этиһэ суох хомуйан кэбиспитин курдук.

Олорор түөлбөлөрүн ыһаастык тута сатыабын! Ийэ Айылҕабытын харыстыабын!

Уйбаан ПОНОМАРЕВ.

Аар айылба дьикти күүһүн ингэринэ...

Биһиги дьиз кэргэн отонноох уонна Аар айылба мастарын уһаайбабытыгар көһөрөн ажалан олордунан дьарыктамыйпыт номнуо 30-ча сыл буола охсубут. Күн бүгүн уһаайбабытыгар үүнэн силигилээн тураллар: хатыннар, тииттэр, өрүс талахтара, үөттэр, кырачаан бэстэр, дөлүһөннөр, моонньобоннор, хаптабастар, араас декоративнай мастар(бузина, акация, черемуха, боярышник), садовой малина, рябинник, сэдэх мастар яблоня, сирень.

Хайдах эрэ үүнэйдилэрбит бары да тапсан, аналлаах мизстэлэрин сөпкө булан, уһаайбабытын туспараллар, күөбүнэн чэлгитэллэр. Биһиги отонноох мастары элбэи эрэтинэн кэккэлэтэ үүнэрэбитин ордоробут. Оччотугар үүнээйи үүнээйигэ тардыстан, сиик бэрсэн көмөлөһүннэрэн, тыалтан-куустан, күн суоһуттан хаххалаһан бэркэ үүнэллэр эбит.

Доруобай үүнээйини үүнэрэр санааттан, биһиги үүнэйдилэрбитин, «майгыларын-сигилилэрин» кэтээн көрөн уонна анал кинигэлэринэн сирдэтэн үөрэтэбит. Онон, үүннэри кистэлэннэрин сүрүннээн билэн эрэбит дии саныыбыт. Холбур, маһы олордуга, кини айылбаа олордуга балаһыанньатын, хайысхатын тутуһулуохтаах. Ол иһин мас лабаатыгар, собуруу өттүн быанан бэлиэтии баайыллар. Хайысханы сыһаа олортоххо, үүнээйи сиидэ курдук турба носуостара(ксилема, флоэма) кычыыллар. Үүнээйи күн диэки носуоһа «ксилема» суон, хоту өттө «флоэма» арыый синньигэс буолаллар. Үүнээйини сыһаа олортоххо, сиидэ носуостар эрийэ баран, сэбирдэхтэргэ уу уонна минеральнай элтиктэр тийииллэрэ уонна сэбирдэхтэртэн төттөрү органической веществолар силискэ түһүүлэрэ ситэтэ суох буолар. Оччоҕо үүнээйигэ органической уонна минеральнай элтиктэр тийбэккэ, силиһэ синньиир, сэбирдэҕэ хатар-куулар.

Мантан аллараа үүнэйдилэр «майгыларын-сигилилэрин», кинилэр уратыларын уонна туһаларын туһунан кылгастык кэпсээххэ.

ЧЕРЕМУХА. Курааны, сааскы халааны, халлаан уларыйыһын үчүгэйдик тулуйар. 4-5 сылыгар отонноһор. Черемуханы уһаайба сырдык өттүгэр эбэтэр кыра күлүктээх сиргэ олордоллор. Буоругар халпырыһа суох. Ууга 1-2 сылыгар наадыйар. Улааппыт төрүт силистээх черемуха ууга улаханнык наадыбат буолар. Бэс ыйын сабаланыһа сибэккитин ыһар, сакураны санатар. Нэдиэлэ курдугунан сибэккилэрэ отонно кубулуйаллар. Сизмэтэ от ыйын бүтүүтэ эбэтэр атырдьах ыйын сабаланыһа ситэр. Сизмэни хомуйан ылан сымнаһас буорга күпүн ыстааха, эһиһиги сааһыгар черемухалар үүнэн тахсаллар. Ону талан ылан арасаадалаан үүнэриэххэ сөп. Черемуха салгыны ыраастыйар. Сахсырбалар, кумаардар черемуха сытыттан куоталлар. Черемуха отонуттан кисель, барыанһа астыыллар. Кини пищевой кырааска быһылынан эмиз туттуллар. Диарея, колит, оһоһос, куртах ыарыыларын эмтиир.

АКАЦИЯ. Кини кытаанах буору сөбүлээбэт, көрүүнү-истиини эрийэр. Ону учуоттаан, олордугу иннина дьааматын кизник хаһан, хара буору уонна кумааһы кутуллар. Дьиз, ампаар, сарай аттыгар күлүктэтэн олордор ордук. Күннээх сиргэ олордоллубут акация ууга наадылар. Үчүгэйдик көрүллүбүт-хараыйыллыбыт акация үлүс сылыгар сизмэтин ыһар. Сизмэ олус судургутук арасаадалаан олордоллор. Арасаада тахсыһа өлгөм буолар. Акация-олус түргэнник үүнэр декоративнай үүнээйи. 50 сылтан ордук сыл силигилии туруон сөп. 25-30 сыл кэнниттэн үүнүүтэ бытаарар. Акацияттан мизбали уонна саа прикладын оһороллор. Бу-эмтээх үүнээйи. Куртах, бүүр, ыарыыларын, сөтөлү, ис ыарыһын эмтииргэ туһаныллар. Температураны түһэрэргэ, бронхиты таһаарарга көмөлөһөр.

БУЗИНА Бу-үчүгэйдик үүнэр декоративнай мас. Үрдүктүк уонна хойуутук үүнэр буолан, түннүгү күлүктүүр. Ол иһин дьизтэн тэйиччи олордоллор. Арасыйаҕа бузина үс көрүнэ тарбаамыт. Онтон биһиэхэ кыһыл отонноох бузина үүнэр. Бузина лабаалара олус тостумтуолар. Быһыһы-отууну бэркэ тулуйар, ыарыһаламат. Почваҕа халпырыһа суох буолан, дэлэйдик үүнэр. Тымныһыны, астманы, тебө ыарыһын, ревматизмы, ангинаһы эмтииргэ туһаналлар. Бузина сизмэтин чыычаахтар тарбаталлар. Күрүө кытыһынан, от-мас быһыһынан сөбүлээн үүнэр.

БОЯРЫШНИК (ДОЛОХОНО). Кини дьиз кэргэнгэ эйэни олохтуур, тапталы күүһүрдэр, араһаччылыр

дьикти дьайыһаах үүнээйи. Биһиги улуустугар долоһоно Аммаба айылбаа үүнэрэ биллэр. Ол эбэтэр кумахтаах, сымнаһас сир сөбүлүүр. Биһиги бу отонноох маһы сөбүлээн, элбэи эрэтинэн олордубуппун. Кини үөһтэ-көйүүргэ ыстарбат, хойуу отонноһор. Боярышник иннэлээх буолан, чыычаахтар отонун соччо тоһоһоттор эбит. Туора силистэртэн тардыстан сана боярышниктар үүнэн тахсаллар. Үүнээйи быһары-отору тулуйар, кини лабаалара түргэнник тэнийэллэр. Мас оһунаахтык уонна хойуутук үүнэрин иһин «тымныһах олбуор» дьиз ааттыыллар эбит. Боярышник отонно сүрэх былчыннарын күүһүрдэр, сүрэх хам бааттаһыһыттан босхолоһорго көмөлөһөр, киһи дабыһыанһатын түһэрэр олус эмчит үүнээйи. Ревматизмы, атеросклерозу, гипертоническай ыарыһылары кыайар. Боярышник барыанһата, кизилэ доруобуйаҕа олус туһалаах. Отоно оһоһоһор бөрүөк астыһырга нэчыһын, тас субата танас кырааската буолар.

ХАТЫН. Хатыны тыаттан көһөрөн ажалар эппизтиһэстэх. Хатыны саас ыам ыйыгар олордор табыгастаах. Үүнээйи хайысхатын бэлиэтээн, силиһин кизник ылан, эрдэ бэлэмнээбит дьаамаба олордоллор. Силиһигэр салгын кирибэтин дьиз салааһынан эбэтэр танаһынан сууланаллар. Тэн соһус хайыахтары эрэтинэн олортоххо, кэлин кинилэр улааттахтарына, көстүүлэрэ кэрэ буолар. Олордоллубут хайыах 2-3 сыл бизбэйдэнэр, онтон силиһэ дьэ, дириһик сиргэ кириһэр, бэйэтэ ууну сиртэн ылар. Хатын сахаларга айыы маһынан ааттанар. Куртах бааһырыһын, хабах ыарыһын, бааһы оһордор. Арамаһыһы, бүүр-хабах ыарыһыларын эмтиир. Санааны ырааһырдар, өйү-санааны үрдэтэр, сөтөөх быһаарыһыларга ажалар. Баҕа санаа туолуутугар чугаһатар.

ТИИТ. Тиити олордугу сүрүннээн хатыны олордор курдук. Тиитириги сана сиргэ чугас-чугастык олордор наада эбит. Оччоһуна кинилэр бэйэ-бэйэлэригэр көмөлөһөн үүнэллэр. Тиит мас хатыннаһар арыый бытааннык үүнэр, үөһтэ ыстарбат. Тиит тымныһыны уонна сылааһы үчүгэйдик тулуйар. Буоругар олох талымаһа суох. 1-2 сыл устата көрүүгэ наадылар. Сахаларга норуодунай медицинаҕа биһир саамай наадалаах үүнээйи буолар. Көөннөһүк эбэтэр отвар оһорон туһаныллар. Сөтөл, бронхит, ревматизм ыарыһыларын эмтиир. Иннэтэ эфирнэй арыһылаах буолан, тиит иннэтин ингаляция оһосторго тутталлар.

ӨРҮС ТАЛАҔА УОННА ҮӨТ. Кинилэр сииктээх, нүөл сир сөбүлүүллэр. Ол иһин дьизтэн тэйиччи, сииктээх намыһах сиргэ кэксэли олордоллор. Хатын, бузина аттыгар олортоххо үтүрүйтэрэллэр. Буоругар халпырыһа суох? бытааннык үүнэр үүнээйи? Бу биһир саамай үһүн үйэлээх үүнээйи? Холбур, үөт 100-150 сыл оһорор. Күүстээх хахсаат да тыалтан куттамат, сууллубат. Норуодунай медицинаҕа кизник туһаныллар эбит. Тебө ыарыһыгар, ревматизмга, хааны тохтотууга уонна температураны түһэригэ уо.д.а. туһанылларын бэлиэтииллэр. Үөт сылайбыты устар, киһини уоскутар. Быары ыраастыйрга үөт хатырыга туһалаах, хаан барыһын тохтотор. Дизентерияҕа, уу үөскээһинигэр, ньизрбэ, таал ыарыһыларга эмп буолар.

БЭС бытааннык үүнэр, кумахтаах буорга бөлөхтөһөн олордоллорун ордорор. Бэс эр дьонго, дьахталларга күүһү биэрэр. Кини киһини чэбдирдэр, саниһи биэрэр, сүргэни көтөбөр, бопторор ыарыһыны суох оһорор. Кини мутукната сөтөлү таһаарар, иһи-үөһү эмтиир, тымыры ыраастыйар уонна чөлүгэр түһэрэр эмп буолара биллэр. **ТЭИНИ** абааһы маһа диһиллэрэ сыһаа эбит. Кини дьайы-харананы тэийтэр, куһаҕан тыһынан ыраастыйар. Киһи олус күүрбүтүн устар, уоскутар. Эр киһи айар күүһүн

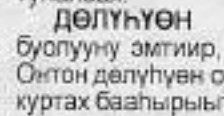
күүһүрдэр. Ымыһаҕы, арамаһыһы, тыһа сэллигин, оһуустарбыт киһини тэтин хатырыһынан эмтииллэр. Аны мас сымалата суох буолан, баанньык иһин эһиэйдиргэ булугас өйдөөх дьон туһаналлара иһиллэр.

ХАПТАБАС уһаайбаа үчүгэйдик үүнэр. Сыл айы сибэккилэнэр, отонно өлгөм. Хаптабас көрүүгэ-хараыйыһа бастаан угаа наадылар. Сэбирдэхтэрин, лабааларын кэтээн көрөн биризмэтигэр ыраастыйар сырыттааха, хойуутук уктанар, тас көстүүтэ туһар, лабаалара тэнийэр. Хаптабаһтан араас утахтары уонна барыанһалары дэлэйдик оһороллорун билэбит. Сахарнай диабеты, үөс ыарыһын, бүүр таастыйыһын эмтииллэр. Иммунай систиэмэ бөһөргүүрүгэр, аһыттыгы көтөбүүгэ, рак ыарыһын сэрэтэргэ эмиз туһаналлар.

МООННЬОБОН судургутук үүнэр. Сэбирдэхтэрин, лабааларын быһан-отон ыраастыйы сылдыар ордук. Хатын аттыгар табыллан үүнэр. Сыл айы уга үксээн, отонно элбээн иһэр. Аттыгар үүнэр үһүн оттору ыраастыйар ордук. Моонньоһону от бөлүү үүнэһинэ, сэбирдэхтэрин үөн сиһир, сиһидиһир. Моонньоһон күөмэһи чөллөрүтэр, санааны сааһылыыр, куһаҕан санааны тэийтэр. Диатеһы, эһеманы, хабаһы, бүүргэ таас үөскээһинин, хаан аһыйаһынын эмтииргэ туһалаах.

ДӨЛҮҮӨН куту-сүрү күүһүрдэр. Утуйбат буолууну эмтиир, күүс-уох киллэринэргэ көмөлөһөр. Оһон дөлүһүн отонно үөһү, быары, тыһа ыарыһын, куртах бааһырыһын эмтиир.

МАЛИНА УОННА РЯБИННИК. Ас бизрэр садовой малинаны бөлөхтүү олордуохха сөп. Онтон күөх маассаны элбэтэр дьиккэй малина сыһыс от курдук үүнэр, оһон дьизтэн ыраах соһус олордон баран, кэмтитэн-кэмигэр аччата уонна көрө-хараһа сылдыар наада. Рябинник эмиз дэлэччи үүнэр үүнээйи. Кини тэнийэн бара турар. Уһаайбаа анал мизстэ булан, ойуччу олордуохха, ыраастыйы сылдыһааха.

- Түмүктээн эттэххэ:**
1. Элбэх маһы олортоххо, уһаайба көстүүтэ туһар, күөбүнэн чэлгийэр, чыычаах ырыһынан туолар.
 2. Уһаайбаа чыычаахтар мусталлар, айылбаһы дьиз таһыгар ажалаллар.
 3. Олорто ажалар мастары кытта араас үүнэйдилэр эмиз кэлсэллэр. Мас туһаларыгар киһи тыаһа, хонууга көрөр үүнэйдилэрэ дэлэйдэр.
 4. Чыычаахтар олбуорга үүнэр отонноох мастары сизн, отонноох мас элбиригэр көмөлөһөллөр. Мас отонно чыычаах куртаһын нөһүө аһан тахсан, кытаанах хаба сымнаһан, сииктээх сиргэ түстэ да үүнэр буолар. (Маны наукаҕа сизмэ транжированиета диһиллэр).
 5. Мастар күлүктээнэр, олбуор иһигэр туттуллубут тутуулар тас истиһэнэлэрэ хараарбаттар, олус быһыһа-хайыһа барбаттар.
 6. Эрэтинэн олордоллубут мастар оһуруот үүнэйдилэрин күн күүстээх суоһуттан күлүктүүллэр, тыалтан-куустан уонна хаһынан хаххалыыллар.
 7. Хайысхата таба олордоллубут үүнээйи аһыйах сыл иһинэн уһаайбаһы кизгэтэр, салгыны ыраастыйар, бэйэтигэр чыычаахтары угуулар.
 8. Чугастык кэккэлэтэ үүнэриллибит мастар бэйэ-бэйэлэрин өйөһөн-убаһан, күнтэн күлүктэһэн, сир сиһин бэрсиллэн, хахсаат тыалтан харыһаһан доруобайдык уонна түргэнник үүнэллэр.
 9. Булуус аттыһааһы мастар хаһын күлүк буолан, булуус ирбэтигэр көмөлөһөллөр.
 10. Айылба соһуонугар сөп түбэһиннэрэн, үүнэйдилэр сизмэлэрин күһүн буору булларар ордук. Күһүн сир булбут сизмэ сааскыга дьиз сиргэ сыһан буһар-хатар, үллэр-баллар, айылба кытаанах тургуутун аһан (транжирование), саас тыллан тахсарга бэлэм буолар.
- Уһаайбаа үүммүт үүнэйдилэртэн ураты күүс-саниһи эһиннэххэ, уһаайба ыраас салгыһынан көнүл тыһынааха, өйү-санааны сэргэхситтэххэ, доруобуйабыт биллэ туһар, сайдам санаабыт уһукуто, хэрэни кэрэхсирит кэһиэ турдаҕа. Аар айылба дьикти күүһүн ингэрини!!!
- Ситиһини баһарабыт.
- Парасковья ПОПОВА-Тускулаана, Егор ПОПОВ-Туску.

ЗАЙМ
ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙБыстрое
рассмотрение
заявки до 30 минут

с. Чурапча ул. ЛЕНИНА, 51

8 (475) 14-24-11, 8 (984) 117-41-20 здание Сбербанка

УСЛОВИЯ ЗАЙМА: ПРОЦЕНТНАЯ СТАВКА 66% ГОДОВЫХ, КОМИССИЯ ЗА ВЫДАЧУ 5 % ОТ СУММЫ ВЫДАЧИ. СУММА ЗАЙМА ОТ 30 000 - 180 000 РУБЛЕЙ, СРОК 3,6,12,18,24,36 МЕСЯЦЕВ, ЗАЕМ ПРЕДОСТАВЛЯЕТСЯ В РОССИЙСКОМ РУБЛЕ, ПЛАТЕЖИ ЗАЕМЩИКА ПО ДОГОВОРУ. ЕЖЕМЕСЯЧНО ОПЛАЧИВАЕТСЯ СУММА ЗАЙМА РАВНЫМИ ЧАСТЯМИ, СУММА НАЧИСЛЕННЫХ ПРОЦЕНТОВ НА ОСТАТОК ЗАДОЛЖЕННОСТИ, ТРЕБОВАНИЯ К ЗАЕМЩИКАМ: ВОЗРАСТ ОТ 21 ДО 73 ЛЕТ, СПРАВКА О ДОХОДАХ (ЗЖДП, СПРАВКА О ПЕНСИИ), ПОРУЧИТЕЛЬ. В СЛУЧАЕ ПРОЕРОЧКИ ПРОЦЕНТЫ НА СУММУ ДОЛГА НАЧИСЛЯЮТСЯ, ШТРАФ ЗА НЕИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ 30% ГОДОВЫХ ОТ СУММЫ ПРОСРОЧЕННОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ, РАССМОТРЕНИЕ ЗАЯВКИ ДО 30 МИНУТ. ОБЩЕСТВО С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ МИКРОКРЕДИТНАЯ КОМПАНИЯ "ДЕНЕЖНЫЙ ПОТОК", 677009, Г. ЯКУТСК, УЛ. ДЗЕРЖИНСКОГО Д.13, ПОМЕЩЕНИЕ 4, ОГРН 1131447913390, ИНН/КПП 1435272065/143501001, СВИДЕТЕЛЬСТВО О ЗАПИСИ В РЕЕСТРЕ ЮРЛИД № 51303498004292, РЕКЛАМА.

Күндү үөрэнээччилэр уонна төрөппүттэр!

Саха үөрэх дьиэла саааламмытын эбэрдалээн туран, улуус-пүт эдэр ааптара Василий Петров "Вейли Озбар - исполнитель желаний" диэн романа атыыга тахсыбытын иһитиннэрэбит. Кинигэни атыыласпыт киһи Вейли Озбарган ноутбук, велосипед уонна сонньуур приставкага тиксэр сүүйүүлээх сонньууга кыттааба. Кинигэ сыаната - 1000 солкуобай, атыыланар сирэ "Сана олох" эрдээксийэ хааската эбэтэр оскуолабыт библиотекэтин үлэлтэриттэн ыйыталаһааххытын сөл.

БИЛЛИРИИ ОБЪЯВЛЕНИЕ

Анна Ивановна Жергина аатыгар 2005 с. бэриллибит Дьокуускайдаагы финансово-экономической коллехы бүтэрбитин туһулуур СБ 4600091 №-дээх аттестат сүппүтүнэн, дьинэ сурунунан аабыллар.

Тапталлаах кэргэнэ, аҕалара, эһэлэрэ

СИДОРОВ Николай Валентинович

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигар, оскуолабыт учууталыгар Христина Николаевнага, оҕолоругар, чугас аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Чурапчытаагы И.М. Павлов аатынан орто оскуола кэлэктиибэ.

Кутурбаммытын тиздэллэр:

Болтоно нэһилиэтин олохтооҕо Сидоров Николай Валентинович ыарахан ыарыыттан эдэр сааһыгар соһумардык олохтон туораабытынан, кэргэнигар Христина Николаевна Сидоровага, оҕолоругар, нэһилиэк дьокутаатыгар Николай Николаевич Бушуевка, биригэ төрөбүттэригэр, чугас дьонугар болтоно нэһилиэтин дьаһалтата, дьокутааттара.

Сүрэхпитигэр өрүү тыыннаах...

Ытыктыыр, истинник саныыр адыийбит, үлэ бэтэрээнэ, Саха өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа харыстабылын туйгуна Дьячковская Клара Ивановна бу дьыл алтынны 6 күнүгэр олохтон туораабыта 40 хонуга туолар.

Клара Ивановна Чурапчы нэһилиэгэр 1944с. балаҕан ыйын 4 күнүгэр Анна Степановна Спелцова уонна Иван Федорович Дьячковскай дьиз кэргэннэригэр маннайгы оҕонор төрөбүтэ. Оҕо сааһа Чурапчыга ааспыта. Оскуолаа аҕыс кылааһы үөрэнэн бүтэрэн баран үлэлигэр барбыта.

1962 с. Чурапчытаагы тубдиспансерга патронажнай сисэстэрэнэн ананан үлэтин сабаллаабыта. 1967 с. Дьокуускайдаагы профтехучилище бастагы кууруһун устудьуона буолбута. Ону 1969 с. бүтэрэн, бу баалтыр идэтин баһылаабыта. Чурапчыга Субуруускай аатынан солхуоска бу баалтырынан аһаммыта. Оччолорго эдэр ычат солхуос араас тэрээһиннэригэр көхтөөхтүк кыттар. Биһиги адыийбит оҕонор туора турбат этэ.

Ийэтин туйабын хатараары, 1971 с. Дьокуускайдаагы медучилищега медсисэстэрэпэр куурустарыгар үөрэнэ киирбитэ. Үөрэгин ситиһиилээхтик бүтэрэн, 1972 с. Чурапчыга тубдиспансерга медсисэстэрэнэн аһаммыта. Идэтигэр олус бэриниилээхтик үлэлээбитэ. Аһыныас, аламабай, үтүө сыһааннаах буолан, ыарыһахтарын кутун тутара. Биригдалээхтэрэ кэлсииллэринэн, ыарыһахтарыгар бириг тэнник сыһааннаһара, кинилэри кытта уопсай тылы кэбээстик булара, ылыннарарылаах тыллааба. Ол иһин эмтэнэ киирбит эрэ

дьон бары сөбүлүүллэрэ. Тымыр укуолун "чэпчэки илиилээх" диэн киниттэн ыла сатыыллара.

Эдыийбит өр сыллаах, сырапаах үлэтэ сыаналанан, "Доруобуйа харыстабылын туйгуна" аат инэриллибитэ. Ону тэнэ үгүс ахсааннаах Бочуотунай грамоталар, махтал суруктар кини үтүө суобастаах үлэтин туһулууллар.

Оҕо эрдэбиттэн барыбытын көрө-истэ, сомбослуу сылдыара. Ордук мин оҕолорбун көрөн-истэн, маанылаан улаатыннарбыта. Үөрэхтээх дьон буолалларын туһугар субалиригэр-амалыра, кыһаллара. Оһон үс оһом адыийдэрэ этиитин топорон, үрдүк үөрэби бүтэрэн, үлэһит дьон буолулар. Уопсайынан, кимиэхэ барытыгар олус истинг сыһааннааба, кыһалбалаах дьонго теһе кыайарынан көмөлөһө сылдыар уйан, амарах майгылааба. Олус ыалдытымсах этэ - киирбит ыалдыты чэйдэллээх танаарбат буолара. Дьүөгэлэрэ куруук киниэхэ хонорүү, күүлэйдии кэлэллэрэ.

Күндү киһибит үтүө-мааны майгыта, иһирэх таптала, хас биридиибитигэр истин сыһаана хаһан да умнуллуо суоҕа...

Тапталлаах адыийбитин тизэх суолугар атаарар кутурбан күннэригэр күүс-көмө, өйөбүл буолбут аймах-билэ дьоммутугар, табаарыстарбытыгар, адыийбит биригэ үлэлээбит үлээннээхтэригэр, дьүөгэлэригэр улахан махталбытын тиздэбит.

Быраата, кийитэ уонна кинилэр оҕолоро.

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит Төлөй нэһилиэгин олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ, сылгыһыт, ССРС Судаарыстыбаннай бириэмийэтин лауреата, Үлэ Албан Аата уордьан II, III-с истиэлэннээх кавалера Саха АССР норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооҕо

ТОЛСТОУХОВ Михаил Семенович

87 сааһыгар ыарахан ыарыыттан бу дьыл алтынны 2 күнүгэр олохтон туораабытын диригник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөттэрэ, кийиттэрэ, сизэннэрэ.

Кутурбаммытын тиздэллэр:

ССРС Судаарыстыбаннай бириэмийэтин лауреата, Үлэ Албан аата уордьан II, III истиэлэннээх кавалера, Саха АССР норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улууһун, Төлөй, Мугудай нэһилиэгэтин Бочуоттаах олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ, сылгыһыт Толстоухов Михаил Семенович олохтон туораабытынан, кэргэнигар Анна Иннокентьевнага, оҕолоругар, сизэннэригэр, бары аймахтарыгар Мугудай нэһилиэгин дьаһалтата, дьокутааттарын сабыата, олохтоохторо.

ССРС Судаарыстыбаннай бириэмийэтин лауреата, Үлэ Албан аат уордьан 2-с, 3-с истиэлэннээх кавалера, Чурапчы оройуонун уонна Төлөй нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, биллиилээх сылгыһыт

Чурапчы нэһилиэгин "Киин" ТОС олохтооҕо

СТАРОСТИН Иннокентий Иннокентьевич эмискэ ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигар Ньургуйаана Константиновнага, оҕолоругар, ийэтигэр Мария Михайловнага, адыийтигэр Ольга Иннокентьевнага, убайыгар, ТОС-тун урукку салайааччытыгар Прокопий Иннокентьевичка, кинилэр дьиз кэргэттэригэр, бары аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

"Киин" ТОС салаалтата.

Кутурбаммытын тиздэллэр:

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо Старостин Иннокентий Иннокентьевич эдэр сааһыгар олохтон соһумардык туораабытынан, ийэтигэр Мария Михайловнага, кэргэнигар, оҕолоругар, биригэ төрөбүттэригэр,

бары аймахтарыгар чугас ыаллара.

Тапталлаах быраата Старостин Иннокентий Иннокентьевич эдэр сааһыгар ыарахан ыалдьан, соһумардык олохтон туораабытынан, убайыгар Прокопий Иннокентьевич Старостинга, кини дьиз кэргэнигар Чурапчытаагы бэтэринээрнай управление кэлэктиибэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах оҕото, кэргэнэ, аҕалара, бырааттара Старостин Иннокентий Иннокентьевич эдэр сааһыгар олохтон туораабытынан, ийэтигэр Мария Михайловнага, кэргэнигар Ньургуйаанага, оҕолоругар, биригэ төрөбүттэригэр, кинилэр дьиз кэргэттэригэр Чурапчы орто оскуолатын 46-с ылуһа, бастагы учуутала В.А. Тимофеева.

Кылаабынай эрдээктэр - Л.В. ГОРОХОВА

Эпикэтир сэмрэгэр, сурук отделе - А.Н. ЗАХАРОВА

Экэнимикэ, тыа хаһаайыстыбатын отделе - А.М. СПЕЛЦОВ

Кэрэспэдиэн - М.В. ПЕТРОВА

Танааны - Л.К. ПОПОВА

Бачээтээнэ - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийон таһаараччылар: СР

Правительства, Чурапчы улууһун "Сана олох" редакция-издательской холбоһук автономнай урукдэниэ, Российскай Федерация Россияналар СР управлениыгар 2012 с. күлүн тутар 15 күнүгэр регистрациялыыт нүөмэра - ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель

аадырыһа: 678670, Чурапчы сэт, Карл Маркс уул, 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор - 41-332, отделе - 41-265, 41-368. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, instagram: @sanaoloh

Бачээкэ сааһа: № 75 (11632)

Көрүһүтэ 2 бөл. лийэ

Ахсаана 1050. Хаһыат сыаната: 15

Хаһыат бачээкэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бачээкэ бэриллэр: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакция-издательской холбоһука 03.10.2019 с. өссөткө бачээтээнэ типография аадырыһа: 678670, Чурапчы сэт, Карл Маркс уул, 26 "а". Индекс: 54907. Хаһыат нэһилиэгэ иһитэ: олуктоһуулаах киһи бачээкэ аадырыһа.